

.....

LUDIŠE LETOŠNÍKOVÁ

Zbraně pražské výroby můžeme rozpoznat teprve od konce první poloviny 17. století, kdy bylo v korunních zemích habsburské říše obecně zavedeno značení hlavní a zámeků plnými jmennými signaturami puškařů.

Teprve pomocí jejich jmen lze postupně pronikat k dějinám výzdoby zbraní. V Praze je tato kapitola historie uměleckých řemesel nejen zajímavá, ale i typická pro místní prostředí. Navíc poskytuje nový pohled na praxi vlastní puškařské práce v pražských dílnách. Období baroka nabízí v tom směru obraz zvláště jasných obrysů v souvislosti s historickými podmínkami, které se ve městě vytvořily koncem třicetileté války a po ní.

Pražské puškařství poválečných desetiletí 17. století reprezentuje několik jmen puškařů, jejichž signatury jsou známy doslova po celém světě. V Archívu hl. města Prahy je uložen opis osobního listu Ferdinanda III., výslovně jmenující jednoho z nich. Císař píše pražské královské komoře z Laxenburku 28. 5. 1650, aby jeho „dvornímu puškaři Johannu Mändelovi“ byl prominut dluh za dům, koupený na Starém Městě, protože „při minulém obléhání Prahy... mužně a čestně přispěl k záchraně města...“¹ Mändel s dalším puškařem Johanem Stifterem pomáhal totiž hájit Střelecký ostrov. Oba se stali cechmistry a majiteli domů – zřejmě i dvorními mistry.

Dvorní mistři bez rezidence v místě pobytu byli zcela zvláštní výjimkou. Udělený titul zaručoval kariéru. Stifter i Mändel dostali zakázky od císařského dvora ve Vídni, od dvora saských kurfiřtů v Drážďanech a stali se dodavateli přední české šlechty. Část této jejich produkce se dostala rozprodejem rodinných fondů do řady státních i soukromých sbírek v zahraničí.

Stejně popularity dosáhla signatura třetího pražského puškaře, malostranského mistra Caspara Neireitera, který sem pravděpodobně přišel jako bývalý plukovní zbrojř, nadaný podnikatelskými schopnostmi. Při křtinách jeho dětí v kostele sv. Václava pod oborou se totiž objevuje tolik jmen z řad důstojnické šlechty a významného úřednictva, že to až překvapuje.² Zbraně s jeho jménem na hlavních a zámecích jsou rovněž podnes zachovány jak ve Vídni, tak v Drážďanech i jinde v zahraničí.

Mändel zemřel před rokem 1673,³ Stifter kolem roku 1685, Neireiter v Praze pracoval v období let 1665–1700.⁴ Všichni vyráběli většinou zbraně běžného středoevropského typu s mechanismem kolečkového zámku, jaký byl obecně rozšířen.

Žádný z celé trojice nebyl konstruktérem evropského formátu a skutečnost, že jsou pokládáni za přední reprezentanty pražského puškařství, vyplývá nejspíše z počtu památek, označených jejich jmény.⁵

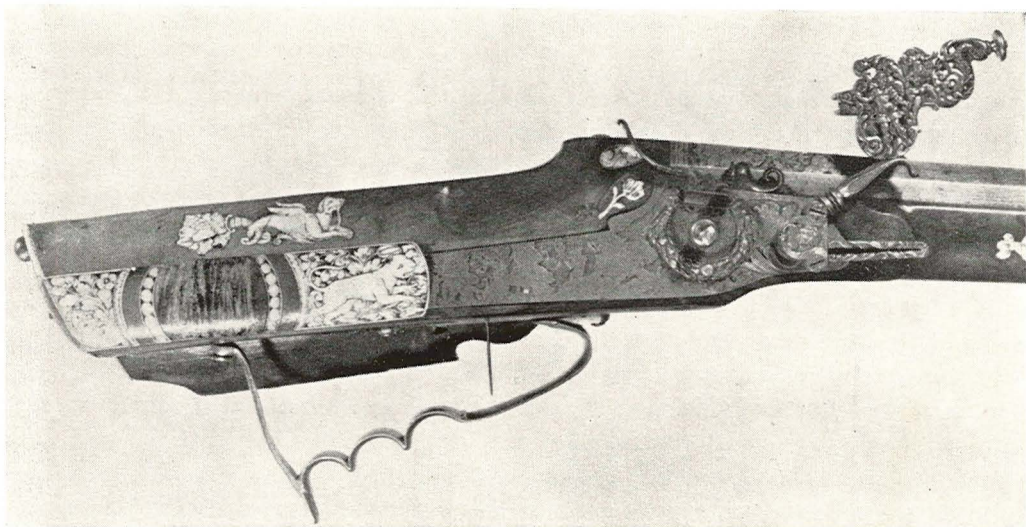
Většina zbraní z dílen tří prominentních pražských puškařů Mändela, Stiftera a Neireitera má řemeslnou puškařskou výzdobu. Na krycích deskách kolečkových zámků s jejich signaturami se objevují jednoduché rytiny věnečků kolem osy kolečka, k tomu místy motiv květiny, evidentně náměty ze základních vzorníků, jichž puškaři užívali právě tak jako hodináři, kteří s nimi byli organizováni v jednom sdruženém cechu. Zdá se, že jediný Mändel ovládal i složitější ryteckou výzdobu, což souviselo s jeho kvalifikací: byl puškař a zámečník.⁶ Na pažbách převážně většiny zbraní od jmenovaných tří mistrů se opakují prosté náměty jednotlivých kusů lovné zvěře v intarziích z kosti. Stejně nebo podobné řešení nejprostší výzdoby najdeme však i na zbraních z dílen jiných puškařů v Rakousku i v Německu. Bylo to prostě označení druhu – či kategorie užitkových loveckých zbraní.

Měřítkem úrovně byla produkce zbraní přepychových – a tam také najdeme skutečný lokální styl, příznačný jen pro Prahu. Nejdříve se však musíme rozhlédnout po dalších typech dílen, které tvořily orientační body ve vzorci místního puškařství.

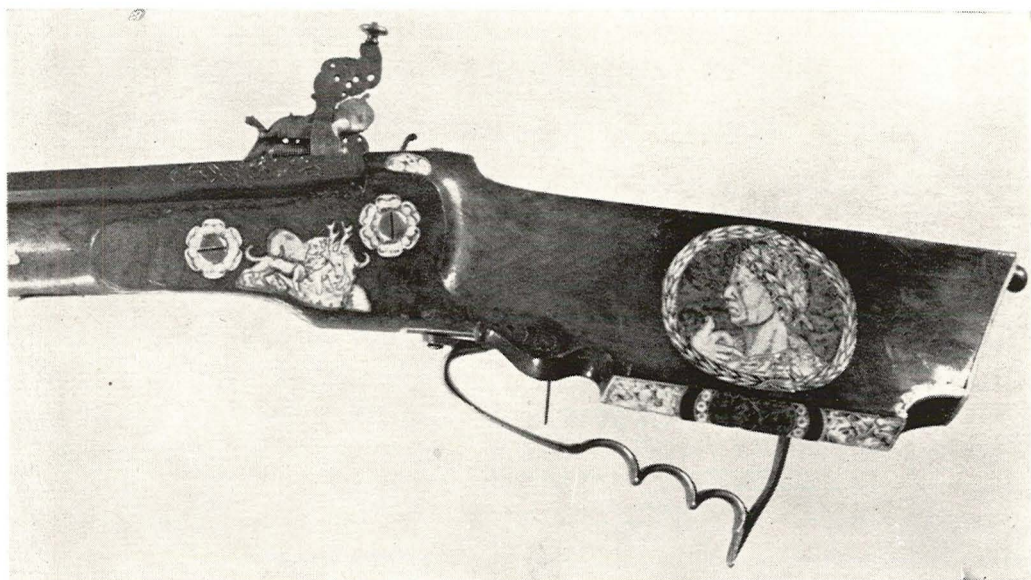
Preferované pozice dvorních mistrů jmenovaných „za zásluhy“ zajistily pocho-pitelně i podnikatelské možnosti synů těchto puškařů. Johan Christoph Stifter a Lorenz Neireiter pokračovali v dráze vytčené svými otci,⁷ jejich signatury se pak v historii zbraní často mátlý a slučovaly s pracemi předchozí generace,⁸ avšak ani v jedné z těchto známých pražských dílen nevznikl osobní styl „stifterovský“ nebo „neireiterovský“, styl, který by vyznačoval práce těchto dílen z hlediska technického či výtvarného.

Početnou skupinu v Praze tvořil průměr příchozích mistrů, typ pro svou dobu příznačný, přecházející do století osmnáctého. Představovali jej mladší puškaři, kteří nemínili soutěžit s konkurencí v rezidenčních metropolích a raději volili místa, zaručující odbyt v řadách zámožného měšťanstva a nižší šlechty ve městech se spolehlivou cechovní tradicí, jako byla Praha.⁹

Takto přišel do Prahy mladý puškař Adam Brandt z Völkermarktu v Rakousku a získal měšťanství na Malé Straně 23. 10. 1668.¹⁰ Stal se jedním z malé kolonie puškařů, usdlých v této čtvrti, a dodavatelem bohatých erbovních měšťanů. V souvislosti s jeho jménem máme představu o tom, jak vypadala zbrojnice menšího malostranského paláce. Je zapsána v poslední vůli Václava Františka Bylanského – švagra Johana Oktavia Miseroniho – z 18. 4. 1692. Ze šestnácti zbraní obsahovala tři lovecké „štucy“ od „zesnulého Brandta“, dále z dílny téhož mistra karabinu a pár pistolí a ručnici „s taženou hlavní“,¹¹ od Stiftera zde byl jediný „štuc“. Z Brandtovy dílny se zachovaly – pokud víme – pouze dvě pušky. Lovecká ručnice v bývalé lobkovické zbrojnici, dnes uložená na Nelahozevsi, a lovecká kulovnice v Loveckém muzeu v Mnichově, obě s kolečkovými zámky, obě z vrstvy luxusních zbraní, signované Brandtem na hlavních. Výzdoba lobkovického exempláře se skládá

Kulovnice znač. Adam Brandt in Prag, 1677. Rytina zámku Pons Breuchowen. Zámek v Nelahozevsi. Rubní strana této zbraně (snímky M. Čtvrtečka)

z rytin, kombinovaných s leptem, z řezaných železných reliéfů, z rytých intarzií – kdežto mnichovský kus má na zámku velmi naivní rytinku až lidového typu – a pažbu reliéfně vyřezávanou a pestře polychromovanou.¹² Z prostého srovnání zcela rozdílných technik je zřejmé, že tyto zbraně nezdobila ruka téhož dekoratéra.

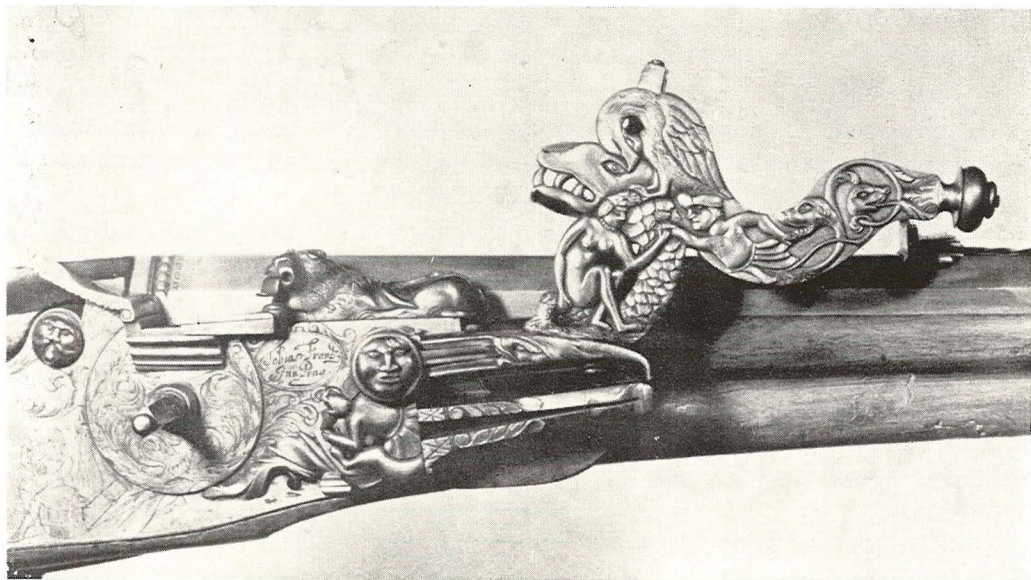
Současně se na Brandtově příkladu v poměru k Mändlovi, Stifterovi a Neireiterovi ukazuje, že úroveň puškařských dílen nelze posuzovat podle kvantity zachovaných památek. Záleželo na podnikatelských možnostech puškaře, na druhu jeho zákazníků. Pokud to byla klientela měšťanská, nezbylo z činnosti puškaře nic – nebo téměř nic. To byl také osud většiny prací pražských cechovních mistrů, které známe jen podle jmen.¹³

Brandtovu kulovnici z bývalé lobkovické sbírky lze označit za jednu z nejvýznamnějších památek svého druhu. Kromě puškařova jména na hlavni je označena na krycí desce zámku signaturou „Pons Breuchowen fc.“ Podepsal se zde umělecký řemeslník – zřejmě nizozemského původu – jehož jméno odjinud zatím neznáme, jako autor ryté scény „Výchova Baccha u satyrů“. Týž mistr jistě řezal i reliéfy s postavou antického bojovníka, kryjící čelisti kohoutu, vyryl a vyleptal též antikizující figuru v listovém ornamentu na hlavni. Bohatá intarzie pažby s velkým medailónem na rubu hlaviště je provedena z ryté kosti, kombinované se světlou kořenicí na ořechovém dřevě. Intarzista podepsán není, ve vykládání na hřbetě pažby uvedl jen letopočet 1677.

Tato přepychová zbraň byla členem celé řady: ručnice s pažbou téměř stejnou je vyobrazena v katalogu Lannovy sbírky.¹⁴ Lišila se od Brandtovy tím, že celý zámek pokrývaly reliéfy s postavou Diany a se skupinkou Venuše a amorků – hlaveň byla označena jménem Johanna Stiftera.¹⁵ V bývalé roudnické sbírce se zachoval pár kulovnic s pažbami a kohouty z 18. století, avšak s původními hlavními a zámky, na jejichž deskách se opakuje rytá a leptaná scéna Únos Evropy, provedená stejným rukopisem jako Breuchowenem signovaná výzdoba desky na Brandtově ručnici. Zde je na těchto deskách podepsán Caspar Neireiter.¹⁶ Nepochybně jde o zbytek dalšího článku řady, která, jak se ukázalo, sestávala nejméně ze tří párů z dílen tří pražských puškařů.

Společným jmenovatelem byla výzdoba: kovové součástky zdobil neznámý Breuchowen. Autora intarzií lze určit: Je to nejbohatší typ pažbařské dekorace, jaký známe z pražských dílen druhé poloviny 17. století, a přitom nejde o práci virtuózního typu, obvyklou u dvorních umělců. Kompozice i výběr drobnějších motivů prozrazuje ohlas staršího vzorníku saské školy. V archívních zprávách z této doby je jmenován jediný pažbař, usedlý na Malé Straně – Laurentius Triebel ze Suhlu, který obdržel malostranské měšťanské právo 19. 11. 1671¹⁷ a založil dílnu, činnou v několika generacích. Intarzie na naší řadě luxusních zbraní prováděl jistě on.

Antická tematika byla častá v dekoraci zbraní na dvorní úrovni v 16. století, její obliba však skončila začátkem 17. století. Kolem roku 1677, kdy vznikla tato pražská řada luxusních ručnic, už podobné náměty prakticky vymizely. Scény na deskách jejich zámků evidentně vůbec nepatřily do kategorie grafiky, určené za předlohy pro puškaře. Zcela osobité je i použití reliéfů na zámcích. Soudobé luxusní puškařství charakterizují výhradně plošné techniky dekorace kovových součástek, rozšířené ve všech hlavních centrech výroby jak v Německu, tak v Rakousku. Re-

Detail ručnice s kolečkovým zámkem a pažbou německého tvaru, před 1700, Tobias Frantz in Prag, UPM (snímek M. Čtvrtečka)

líeфы byly specialitou Itálie, kde se však vázaly k zbraním zcela odlišných typů.

Pokud v Praze nemůžeme hovořit o jakémkoli osobním či dílenském typu puškařské konstrukce nebo výzdoby, objevuje se nám zde zcela osobitý styl lokální výzdoby zbraní, odpovídající kulturnímu prostředí barokní Prahy a zcela odlišný od všeho, co v té době vyráběly cechovní i dvorní dílny ve Vídni, v Drážďanech i v dalších střediscích puškařské výroby v oblasti kolečkových zámků. Tento styl byl založen na spolupráci několika řemeslníků a umělců, nezávisel na výrobcí zbraně, který zde vystupoval jen jako reprezentant dílny. Výběr námětů výzdoby zřejmě určovala objednávka a celá řada byla variacemi na jeden základní motiv – zde šlo o „řadu antickou“. Zdá se, že byla objednána pro lobkovickou zbrojnici. Nasvědčovala by tomu i okolnost, že právě roku 1677 se konaly svatby obou synů knížete Václava Eusebia z Lobkovic. Luxusní zbraně se obvykle objednávaly k slavnostním příležitostem.

O pražském stylu zde můžeme hovořit proto, že motiv řady zdobených zbraní se nám v produkci z období pražského baroka vrací koncem 17. století – tentokrát v přímé souvislosti s Itálií. To už se pohybujeme v době, kdy se projevila další degradace pražského puškařství, ještě významnější než skutečnost, že Praha ztratila dvorní dílny. Roku 1661 byl ve Vídni založen cech puškařů – na rozdíl od pražského i drážďanského samostatný.¹⁸ Od zlomu 17. a 18. století ovládl i pražské dílny jednotný vídeňský styl práce.

V Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze je uložena kolečková ručnice, podepsaná na hlavní i zámku plnou signaturou pražského puškaře Tobiasa Frantze. Pocházel z Trutnova, od roku 1687 se učil ve Vídni, dne 18. 7. 1695 obdržel měšťanské právo v Praze na Starém Městě a zemřel už roku 1706.¹⁹

Zbraň v Uměleckoprůmyslovém muzeu patří mezi Frantzova starší díla, kdežto ručnice s křesadlovými zámky s jeho signaturou reprezentují pozdější období jeho činnosti. Typy hlavně i kolečkového zámku včetně rytiny na desce odpovídají solidní úrovni puškaře vídeňské školy a jsou nepochybně jeho vlastnoruční prací.

Celkovému charakteru nejen Frantzovy – ale vůbec evropské soudobé praxe se zcela vymykají reliéfy na tomto kolečkovém zámku, řezané ze železa a cizelované rukopisem, který připomíná lidové stylizace dřevěných plastik. Proti běžným, obecně evropským zvyklostem nerespektuje tato dekorace konstrukci mechanismu a zdůrazňuje i součástky, obvykle nenápadné: na víčku pánvičky sedí trojrozměrná drobná plastika lva, masky, provedené ve vysokém reliéfu tvoří akcenty na hlavách šroubů, na pojistce, vyhlížejí i ze spodních ploch palečníku a plechového listu, který zachycoval kouř z pánvičky.

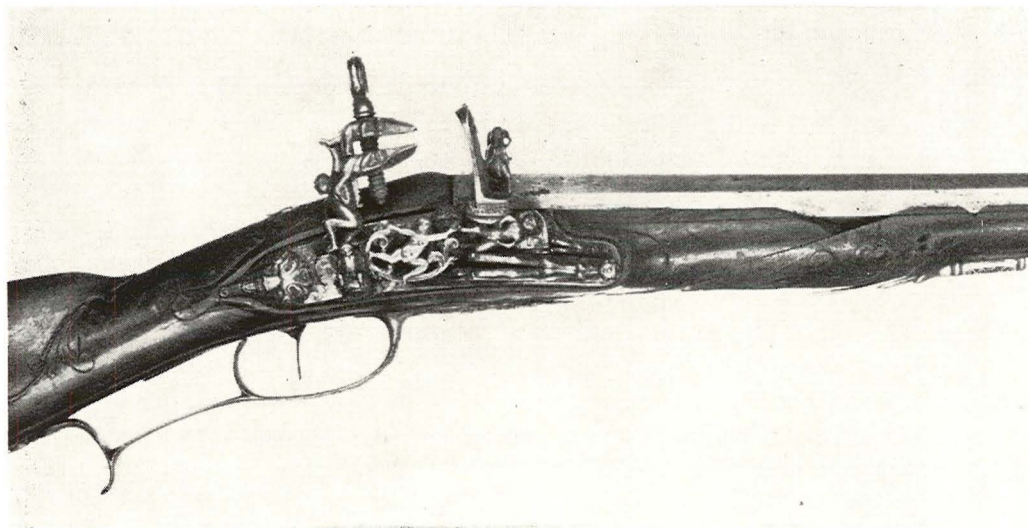
Obdobné železné plastiky včetně zvláštního, čistě dekorativního rozvrhu, který se neohlíží na smysl jednotlivých součástí mechanismu, najdeme kolem roku 1700 pouze na zámcích palných zbraní, které vyráběly puškařské dílny v menších městech kolem Ancony v Itálii (dnes Ostra).

Výzdobě, kterou vidíme v Praze na kolečkovém zámku, signovaném „Tobias Franz in Prag“, je nejbližší železná reliéfní dekorace na křesadlových zámcích z dílny Domenica Santiho, který pracoval v městečku Montebello u Ancony v letech 1690–1710.

Frantz nebyl jediný z pražských puškařů, který k dekoraci svých zbraní používal železných reliéfů z dílny v Markách. V Leningradu, ve sbírce Ermitáže, je uložen jako solitér bez dalších součástí kolečkový zámek s reliéfy téhož vzorníku i rukopisu a se stejným motivem sedícího lva, umístěným v podobě drobné trojrozměrné plastiky na víčku pánvičky. Na desce je podpis Caspara Neireitera.²⁰

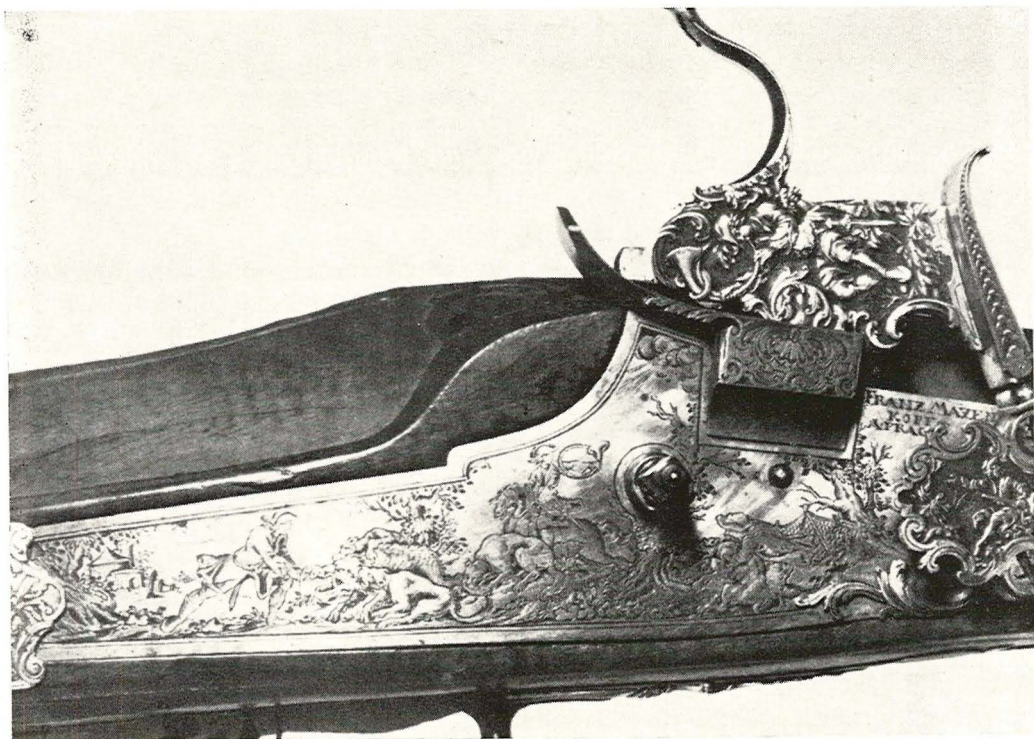
Je to nepochybně zlomek zbraně, která spolu s Frantzovou ručnicí patřila k jakési podobné řadě, jakou tvořila série „antických“ přepychových kulovnic z roku 1677. Řada s podpisy Frantze, Neireitera a pravděpodobně dalších pražských mistrů měla jako společného jmenovatele italské reliéfy „alla marchigiana“. Opakovaný motiv plastického lvíčka asi symbolizoval český znak. Podle zachované Frantzovy zbraně lze soudit, že pažby měly v tomto případě jednotnou intarzii ze železného plechu a drátků. Série vznikla kolem roku 1700.

Puškařské dílny v okolí Ancony nepatřily mezi střediska italského exportu a jejich dekorativní zámky představovaly v domácích poměrech sice zajímavou, jinak ale bezvýznamnou lokální specialitu. Pro tamní puškaře byly středoevropské kolečkové zámky a jejich výrazné kohouty věcí zcela neznámou a ve srovnání s křesadlovým systémem, na který byli zvyklí, dokonce exotickou. Výzdobu pro Prahu musili

Detail ručnice zn. Stephan Poser a Prag 1736. Zámek A. Agudi Fossombrone. Vojenské historické muzeum v Praze

Detail pušky zn. na hlavni i zámku Franz Mazenkopf a Prag, hlaveň – 1731. Zámek v Mnichově Hradišti

vymýšlet přímo podle dodaných pražských součástí, na objednávku. Patrně to byla jediná objednávka z ciziny vůbec – protože mezi doposud známým materiálem našich i zahraničních sbírek nic podobného neexistuje. Vzhledem k tomu, že prokazatelně žádný z pražských puškařů do Itálie necestoval a řemeslníci z dílen lidového charakteru nepatřili k vrstvě migrujících mistrů, byl asi zprostředkovatelem některý důstojník z pražské šlechty, kterému se kuriózní dekorace „alla marchigiana“ zalíbila při návštěvě u posádky papežských vojsk v Anconě.

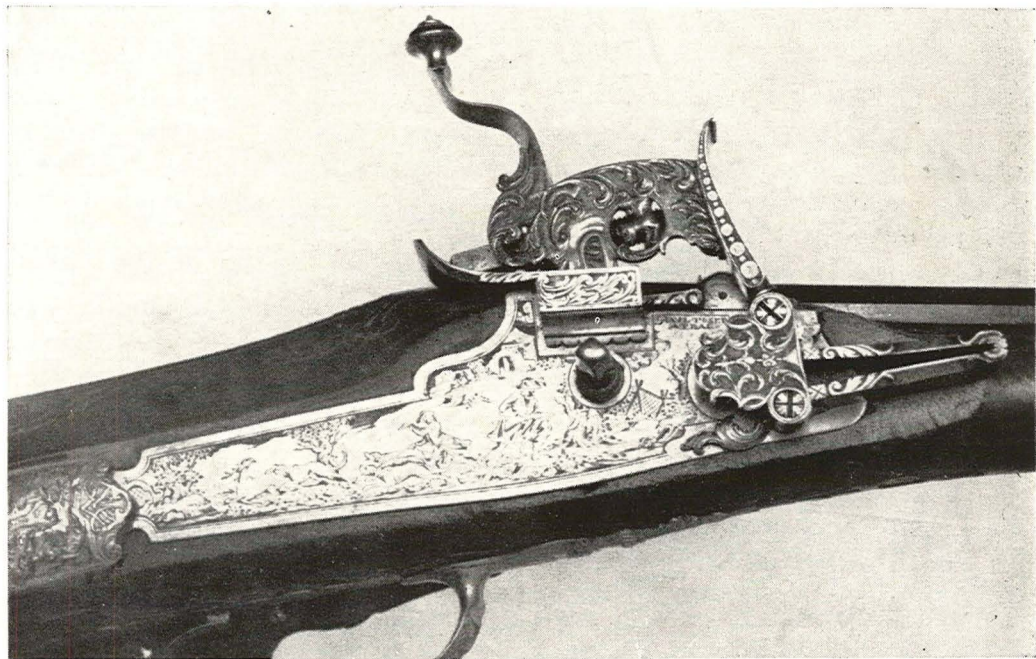
Zajímavá je okolnost, že spojení mezi pražskými puškaři a provinčními dílnami u Ancony potvrzuje ještě v první polovině 18. století ručnice s hlavní od pražského mistra Stephana Posera, datovaná 1736, uložená ve Vojenském historickém muzeu v Praze. Má importovaný křesadlový zámek s plastickou figurální výzdobou lidového stylu „alla marchigiana“, na desce označený: A. Agudi Fossombrone. Jmenuje se tak další městečko z okolí Ancony, o jehož puškařství není zatím známo nic bližšího. Ani signatura Agudi není jinde doložena. Reliéfy tohoto italského mistra na Poserově ručnici spolu se dvěma doposud známými zámky od Domenica Santiho z Monteboddo jsou dosud jedinými příklady tohoto druhu výzdoby zbraní, který z dílen v Markách zabloudil až do Prahy.

Praha neměla vlastní „styl puškařských dílen“ ani osobní styl práce, vyznačující některého z puškařů. Pro dějiny jejího uměleckého řemesla je však významné zjištění, že zde existoval zcela osobitý, od všech odlišný druh výzdoby přepychových zbraní, který v měřítcích tohoto oboru vykazuje velmi podobné momenty, jaké ve vyšších uměleckých kategoriích charakterizují povahu pražského baroku. Praha byla také jediným městem ve Střední Evropě, kde se italizující nebo přímo italské prvky projeví v rámci puškařské výroby a výzdoby zbraní. V přehledu celoevropské puškařské produkce existovala pouze v Maastrichtu v Nizozemí skupina dosud blíže neurčených dílen „plastického stylu“, inspirovaného italskými vzory. Tam šlo ale o dekoraci zámků křesadlových a o předlohu z oblasti střední Itálie.²¹

Od prvních desetiletí 18. století se v Praze ohlašovaly známky úpadku puškařského řemesla v souvislosti s obecným procesem pozvolného upadání cechů. Dílna Pavla Ignáce Posera a jeho syna Štěpána byla poslední, která se ještě udržela na úrovni prosperity, připomínající dílny rázu Stifterova či Neireiterova.

Pavel Ignác Poser přišel do Prahy z Brna a požádal na Malé Straně o měšťanské právo pro sebe a své dva syny Stephana a Johana dne 24. 5. 1714 s omluvou, že potřebné doklady dostal od brněnské městské rady až „po dlouhodobém vyžadování“. ²² Pracoval v Praze už v roce 1673, přibližně do roku 1730. Poslední práce jeho syna a nástupce v dílně jsou právě z doby kolem roku 1736, kdy vyrobil ručnici se zámekem z Fossombrone.

Zbraně obou Poserů reprezentují poslední kapitolu v historii pražského puškařství barokního období. Zastihla je doba zlomu, základní změny v celém charakteru puškařské práce. Vliv manufaktur se projevil sjednocením tvarů i formátů součástí zbraní, typy ručnic i pistolí včetně výzdoby určovala vídeňská škola, přizpůsobená

Kulovnice zn. na hlavní i zámku Pavl Poser a Prag, zdobená F. Mazenkopfem. Zámek v Opočně (snímek M. Čtvrtečka)

francouzským předlohám, ovládajícím celou Evropu. Zmizely intarzie na pažbách a byly nahrazeny výhradně kovovými ozdobami, jaké bylo možno hromadně nakupovat ve specializovaných dílnách. Sjednotily se i náměty i typy scén a ornamentů, řízené stejně hromadně vyráběnými předlohami. Jednotnost tvarů všech součástí umožňovala vzájemnou výměnu jakýchkoli částí zbraně. Práce staršího Posera mají do začátku 18. století ještě staré, individuálně vyráběné kolečkové zámky s jednoduchými rytinkami na deskách a kohoutech. Kolem roku 1725 z Poserovy dílny vycházejí zbraně čistě vídeňského stylu.

Přinesl jej sem Franz Mazenkopf, narozený roku 1705 v Prutzu v Rakousku, vyučený medailér a puškař, prošlý vídeňskými dílnami. Než se roku 1737 trvale usadil v Salcburku jako arcibiskupský dvorní rytec mincovních razidel a medailí, pobyl v puškařské dílně Poserově v Praze. Význam jeho pražského působení byl vyznačen jinde.²³ Jako ukázka rozdílu mezi starším typem pražských puškařských prací a novou érou, reprezentovanou Mazenkopfem, postačí dvě přepychové ručnice z doby jeho působení v Praze. První, uložená na zámku v Mnichově Hradišti, je podepsána Mazenkopfovým jménem na hlavní i na desce zámku, hlaveň má datum 1731. Druhá, z opočenské sbírky, nemá letopočet a na její hlavní i na desce zámku je plná signatura Pavla Ignáce Posera.

Na prvý pohled je zřejmé, že jejich výzdoba pochází z jedné a téže ruky. Lovecké

scény na deskách zámků jsou z téže řady grafických předloh, figurální i ornamentální motivy zlacených mosazných ozdob opakují stejné tvarosloví – jsou to práce profesionálního rytce a virtuózního medailéra vídeňské školy Mazenkopfa. Podepsal však jen jednu z těchto zbraní – protože tu vyrobil jakožto puškař sám.

V tomto srovnání máme tedy další doklad o skutečném významu signatur na umělecky zdobených zbraních v rámci cechovní produkce a o jejich vztahu k vlastnímu puškařství. Dějiny výzdoby zbraní lze sestavit teprve po důkladném průzkumu těchto vztahů. Je to práce v mnohém směru náročnější, než tomu bývá v ostatních oborech uměleckého řemesla.

POZNÁMKY

¹ PA sig. IV. 10 866, IV. 7 925.

² PA MIK N 4 03 fol. 52 a) 123 b) 216 b).

³ Dne 11. 11. 1673 se vdova po Mändlovi provdala za jeho tovaryše Bartoloměje Procházku. Poznámky A. Novotného z archivu J. Lugse – sig. neuvedena.

⁴ Dne 3. 7. 1692 uložena v archivu pražských střelců Stifterem psaná relace o hájení Střeleckého ostrova. – Erben, K. J.: Dějiny císař. výs. měšťanských ostrostřelců, Praha 1860, s. 29. Poslední syn Caspara Neireitera se narodil 1695. – Pozn. A. Novotného, 1. c.

⁵ J. Stifterovi patřil dům na Novém Městě, Mändelovi na Starém Městě – na rohu Platnéřské a Kaprovy ulice, kde měli i dílny. – Láva, V.: Berní rula 3., Praha 1949, s. 43, pozn. 209, s. 80, pozn. 44.

⁶ Mändel byl cechmistrem pořádku zámečnického, Stifter puškařského. – Láva, V.: 1. c. Zdá se, že z Mändelovy ruky pocházejí některé figurální scény na zámcích s jeho signaturou.

⁷ Johan Christoph Stifter ml. narozen kolem roku 1648, zemřel kolem roku 1720. – Michálek, M.: Pražský puškař Hans Stifter. Časopis Národního muzea, Praha 1966, CXXV, č. 4, s. 197 ad. Lorenz Neireiter narozen 11. 8. 1686, zemřel 12. 1. 1729. – Michálek, M.: K činnosti pražské dílny Kašpara Neireitera v Praze. Časopis Národního muzea, Praha 1971, CXL, č. 1, s. 7 ad.

⁸ Hayword, J. F.: The Art of the Gunmaker, London, 1963, s. 124–25.

⁹ PA MS sig. 567, fol. 57 a) se zápisem ze schůze malostranské městské rady, konané dne 23. 11. 1599, kde se stanoví, že každý, kdo se uchází o měšťanské právo „za sebe rukojmí dva měšťany zdejší pod propadnutím pokuty padesáte kop má hned... postavit...“

¹⁰ PA MS sig. 569, fol. 12 a)

¹¹ AP MS Lib. inv. 77/2135, E 16–29.

¹² Ručnice Adama Brandta s polychromovanou pažbou je zatím jediným známým příkladem tohoto typu výzdoby. Uložena ve sbírce: Jagdmuseum, München, N. 2 462.

¹³ Jména puškařů, jejichž práce se nezachovaly, jsou známa jen z náhodných zápisů v knihách městských práv, matrikách ap. až do konce 18. století.

Jediný doklad s nadpisem „Meisterbuch für die Ehrsamten Prager Bürgerlichen Büchsenmacher“ v pražském městském archivu – sig. 5 861 uvádí nejstarší datum 1749, ale všechny záznamy, které se týkají 18. století jako data narození a úmrtí puškařských mistrů, byly zřejmě jen opsány ze starších, dnes ztracených dokladů někdy začátkem století devatenáctého, kdy kniha vznikla.

¹⁴ Sammlung des Freiherrn Adalbert v. Lanna, Prag, Berlin 1909, d. I., Tab. 109, č. 1 375.

¹⁵ Lannův katalog neuvádí další signatury.

¹⁶ Párové ručnice, sbírka Nelahozevs, č. 1 227/693 a č. 1 228/684. Mají novější pažby s kohouty – podle provedení z dílny lobkovického puškaře Johana Locknera z první poloviny 18. století.

¹⁷ PA MS sig. 569, fol. 87 a)

Dosud známy pouze práce Triebelova syna Johana Georga. – Schedelmann, H.: Die grossen Büchsenmacher, 1. c., s. 232.

¹⁸ Výpisy ze všech knih vídeňského puškařského cechu od jeho založení roku 1661 uvádí – Schedelmann, H.: Die Wiener Büchsenmacher und Büchschäfter, Berlin 1944.

¹⁹ Zapsán jako Tobias Antonius Franz: PA, St. M. sig. 538, fol. 113 b)
Schedelmann, H.: Die Wiener Büchsenmacher, 1. c., s. 42.

²⁰ Carpegna, N. di, Notes on Central Italien Firearms of the eighteenth century – II. The Journal of the Arms and Armour society. London 1974, vol. III, s. 17–18. Zámek C. Neireitera s reliéfy z dílny v Markách ve sbírce Ermitáže, Leningrad, č. 3. O. No. 6 321, vyobrazení a popis. – Tarasjuk, L.: Starinnoje ogněstrelnoje oružije v sobranii Ermitaža, Leningrad 1972, č. 207, s. 173. Popis výzdoby na desce neuveden – na snímku dekor nejasný.

²¹ Příklady zbraní s reliéfní a plastickou výzdobou křesadlových zámků z dílen v Maastrichtu – sbírka Tøjhusmuseet, Københaven No B 660, B 661.

Hayword, J. F.: The Art of the Gunmaker, 1. c., d. I., č. 61 a, 61 b.

²² PA MS sig. 570, fol. 255 a)

²³ Michálek, M.: K pražské činnosti Františka Mazenkopfa, puškaře a medailéra. Numismatické listy 1969, XXIV., č. 5–6, s. 153 ad.